

Nález pasovských feniků na katastrálním území Štěpánovsko (okr. Rychnov nad Kněžnou)

VOJTĚCH BRÁDLE

ABSTRACT

THE HOARD OF PASSAU PFENNIGS AT ŠTĚPÁNOVSKO (RYCHNOV NAD KNĚŽNOU DISTRICT).

In March 2024, a small hoard consisting of five silver coins was found during a metal detector survey in the forested area of the municipal territory of Štěpánovsko. All the coins were identified as medieval Passau pfennigs. Their presence in northeastern Bohemia is relatively uncommon.

KEYWORDS

ŠTĚPÁNOVSKO, FIND,
TURN OF THE 12TH AND
13TH CENTURIES,
PASSAU, PFENNIG

DOI

10.47382/ns2025_07

Během detektorové prospekce prováděné 3. března 2024 v rozsáhlém lesním porostu na katastrálním území Štěpánovsko (okr. Rychnov nad Kněžnou) objevil David Richter drobný mincovní soubor, který se skládal ze třech stříbrných mincí a dvou jejich zlomků. Zatímco trojice zachovalejších ražeb se nacházela těsně u sebe, oba fragmenty byly nalezeny opodál – ve vzdálenosti cca 70, resp. 90 cm. Jednotlivé exempláře byly uloženy v půdě v hloubce 7–15 cm. Při detailním prozkoumávání naleziště a okolního prostoru (okolí bodu GPS – 50°9'56.275"N; 16°0'29.653"E) byly objeveny rovněž dva železné artefakty (menší hák a hřeb). Jejich případnou souvislost s mincemi však nelze prokázat. Lokalitu D. Richter prohledal znovu 29. března 2024 a při této příležitosti se mu podařilo nalézt dva další zlomky, které náležely k jedné z dříve objevených a pouze fragmentárně zachovaných ražeb.

Nálezce veškerý dohledaný materiál předal do sbírky Muzea východních Čech v Hradci Králové. Mince, kterým je věnován tento příspěvek, se staly součástí muzejní numismatické sbírky. V ní jsou evidovány pod inventárními čísly N/N 27.905–27.909 (obr. 1).¹

PASOV, biskupství, **Wolfker von Erla** (1191–1204) až **Mangold von Berg** (1206–1215)

AR fenik z let 1190–1215

Av.: polopostava s mitrou zpředu držící v pravé ruce berlu, na levé ruce spočívající (kniha?), po stranách hlavy čtveřice křížků

Rv.: pod dvojitým trojbloukem s pěticí věží poprsí zpředu držící v pravé ruce liliovité žezlo a v levé ruce palmovou ratolest, mezi věžemi dvojice bodů a dvojice hvězdiček/růžic

Lit.: *Kellner 1958*, 73, č. 7(a?); *Kellner 1997*, 107, č. 16 (?).

1. 0,593 g; -/19,4 mm;² mírně zprohýbaný (inv. č. N/N 27.906)

1 Na tomto místě bych rád poděkoval D. Richterovi (Gandalř75) za předání materiálu a sdělení informací o nálezových okolnostech. Zbýlé artefakty jsou uloženy na archeologickém oddělení.

2 Uváděné rozměry představují u méně olámaných ražeb minimální a maximální průměr.

–, Av.: polopostava s mitrou zřepředu držící v pravé ruce berlu, na levé ruce spočívající (kniha?), po stranách hlavy nejistá znaménka (křížky?)

Rv.: pod dvojitým trojobloukem s pětící věží poprsí zřepředu držící v pravé ruce liliovité žezlo a v levé ruce palmovou ratolest, mezi věžemi dvojice kroužků a dvojice hvězdiček/růžic

Lit.: *Kellner 1958*, 73, č. 7(a?); *Kellner 1997*, 107, č. 16 (?).

2. 0,788 g; 17,4/20,3 mm (inv. č. N/N 27.905)

–, Av.: polopostava s mitrou zřepředu držící v pravé ruce berlu, na levé ruce spočívající (model kostela?), po stranách hlavy (dvojice?) křížků

Rv.: pod dvojitým trojobloukem s pětící věží poprsí zřepředu držící v pravé ruce liliovité žezlo a v levé ruce palmovou ratolest, mezi věžemi dvojice bodů a dvojice hvězdiček/růžic

Lit.: *Kellner 1958*, 73, č. 7(b?); *Kellner 1997*, 107, č. 17 (?).

3. 0,604 g; 16,9/17,8 mm (inv. č. N/N 27.907)

–, Av.: polopostava s mitrou zřepředu držící v pravé ruce berlu, na levé ruce spočívající neurčený prvek (kniha nebo model kostela?), po stranách hlavy přítomnost znamének nejistá

Rv.: pod dvojitým trojobloukem s pětící věží poprsí zřepředu držící v pravé ruce liliovité žezlo a v levé ruce palmovou ratolest, mezi věžemi dvojice bodů a dvojice hvězdiček/růžic

Lit.: *Kellner 1958*, 73, č. 7(a nebo b?); *Kellner 1997*, 107, č. 16 nebo 17 (?).

4. 0,601 g; -/- mm; rozlámáný (inv. č. N/N 27.909)

–, Av.: polopostava zřepředu, na levé ruce spočívající neurčený prvek (kniha nebo model kostela?), po stranách hlavy přítomnost znamének nejistá

Rv.: pod dvojitým trojobloukem s věžemi poprsí zřepředu, mezi věžemi přítomnost znamének nejistá

Lit.: *Kellner 1958*, 73, jako č. 7–7b (?); *Kellner 1997*, 106–107, jako č. 15–17 (?).

5. 0,359 g; -/- mm; olámaný, zprohýbaný (inv. č. N/N 27.908)



Obř. 1. Štěpánovsko – nález mincí (čísla odpovídají katalogu; foto P. Kopecká, zvětřeno).

I když současný stav objevených ražeb je z důvodu jejich olámaní či narušení povrchu špatný, můžeme u všech konstatovat, že se jedná o středověké pasovské feniky datované na přelom 12. a 13. století. V literatuře jsou kladeny do let 1190–1215, období episkopátů Wolfkera von Erla (1191–1204), Poppa (1204–1205) a Mangolda von Berg (1206–1215). Jde o mince bez opisů, takže nelze jednotlivé kusy přidělit přímo některému z uvedených biskupů.

Typologie Hanse-Jörga Kellnera je rozděluje do tří typů podle toho, zda na levé ruce popostavý biskupa na aversu spočívá artefakt interpretovaný s výhradou jako kniha nebo jako model kostela a dále podle přítomnosti, resp. podoby doplňkových znamének na obou stranách. Na základě doprovodných vyobrazení není problém rozpoznat, že konkrétní mince se ale liší rovněž ve ztvárnění dalších prvků (*Kellner 1958*, 73, č. 7–7b; 1997, 106–107, č. 15–17). V případě exemplářů objevených na katastru Štěpánovska bohužel nejsou prvky potřebné ke stanovení konkrétního typu v lepším případě příliš viditelné, v tom horším je nemůžeme určit vůbec. U dvou mincí se zdá, že biskup má na levé ruce spíše knihu (č. 1–2), u jednoho by se mohlo jednat asi o model kostela (č. 3) a u dvou to rozhodnout nelze ani s výhradou (č. 4–5).

V náleзовém materiálu z Čech se s těmito feniky setkáme opakovaně. V rámci jihočeského regionu jsou dva exempláře známy z Radčic. Bohužel bližší informace k tamnímu starému nálezu chybí (*Militký 2006*, 220–222). Další dva jednotlivě objevené kusy pocházejí z archeologického výzkumu středověkého sídliště v poloze „Na Hořicích“ ve Strunkovicích nad Blanicí, kde byly v rámci víceletého průzkumu nalezeny rovněž jiné mince – české denáry z 2. poloviny 12. století (*Kudrnáč 1995*, 146–148; 1997, 91–92, 94, obr. 2:4; 1998, 51–54, obr. 37; *Parkman 2003*, 143; *Militký 2006*, 221).³

Pronikání pasovských feniků do jižních Čech a přes ně dále do vnitrozemí je dáváno do souvislosti s obchodními vazbami, neboť tudy procházely jednotlivé větve významné komunikace spojující tuto oblast s Bavorskem, posléze označované jako Zlatá stezka. Právě feniky ražené na přelomu 12. a 13. století mají představovat nejstarší do jihočeského regionu importované ražby z bavorské oblasti. Následně v průběhu 13. století se zde ražby z Pasova staly, mj. s těmi z rakouských zemí, významnou složkou oběživa a jejich výskyt lze v ukrývaných hotovostech sledovat i dále ve století následujícím (*Militký 2006*, 221).⁴

Mimo jihočeský region byl objev pasovského feniku z let 1190–1215 zaznamenán v rámci archeologického výzkumu v Praze v ulici Na Slupi, během něhož byly podobně jako ve Strunkovicích nalezeny mj. různé české denáry z 12. století (*Militký – Selmi-Wallisová 2007*, 196, č. 19, 197, obr. 2:17 – chybné číslování, 203). Z archeologického výzkumu pochází také exemplář objevený v areálu kláštera ve středočeské Sázavě, kde byl nalezen v jednom z hrobů (*Militký – Sommer 2019*, 46, č. 68, 78, 80, tab. 1:68). Šířeji do dnešního Středočeského kraje jsou lokalizovány také dva feniky zveřejněné na internetových stránkách věnovaných detektoringu.⁵

Jestliže se zaměříme na současný Královéhradecký kraj, kam náleží prezentovaný soubor z katastru Štěpánovska, není autorovi tohoto příspěvku odsud znám žádný další nález pasovských feniků nejen z přelomu 12. a 13. století, ale ani těch tzv. věčných. Za patrně nejbližší doklad přítomnosti nějaké tamní ražby bychom mohli označit nález snad pasovského (?) feniku, jenž byl potenciálně datován do 1. třetiny (poloviny) 13. století, u obce Sobětuchy na Chrudimsku v sousedním Pardubickém kraji (*Videman 2011*, 153–154). Pokud by jeho připsání Pasovu bylo správné, podpořil by závěr, že i do prostoru východních Čech se v určité míře tamní feniky v průběhu 13. století dostávaly. Podle současných znalostí se ovšem nezdá, že by se mohlo jednat o významnější složku oběživa v tomto regionu.

3 Za pomoc při získání příslušné literatury děkuji Mgr. Evě Hyndrákové, Ph.D. z Jihočeského muzea v Českých Budějovicích.

4 V depotech z pokročilejšího 13. a také ze 14. století se vyskytují mladší pasovské feniky, než byly nalezeny u Štěpánovska. Typicky jde o tzv. věčné feniky, jejichž ražba začala za biskupa Otty von Lonsdorf (1254–1265) a následně pokračovala až zhruba do poloviny 14. století – typ Kellner (1997) č. 36 (srov. *Militký 2002*, 15–50; zde odkazy na další starší literaturu; nověji např. *Militký 2016*, 183–240; *Fröhlich – Militký 2020*, 283–285). Přízvisko „věčný“ si vysloužily neměnností obrazů, kterými na líci byl kráčeující vlk doleva, za jehož zády je vyražena berla, a na rubu doleva kráčeující neurčené zvíře, před nímž se objevuje štít s křížem. Význam pasovských ražeb v oběživu se neodráží pouze na struktuře ukrývaných hotovostí, ale také v písemných zprávách (*Castelin 1953*, 95–103).

5 Fenik jednostranný [cit. 29. 7. 2024]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/fenik-jednostranny-190434/>. Ag mince [cit. 29. 7. 2024]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/staricka-ag-mince-201678/>.

V případě malého souboru objeveného u Štěpánovska nemůžeme říci, zda popsaných pět mincí tvoří celou někdejší hotovost. Mohlo by se jednat jen o část většího depotu. I když za stávajícího stavu jej lze hodnotit spíše jako ztrátový materiál, už jen jeho z regionálního pohledu velmi atypické složení nabádá k opatrnosti při vyřčení definitivních závěrů. Vyloučit bychom zcela neměli možnost, že jde o cíleně vytříděný a posléze do země uložený nominál. Potenciální důvod takového počínání ovšem stanovit nedokážeme. Samozřejmě nesmíme zapomínat také na fakt, že k nálezu došlo v lesním porostu, kde je oprávněný předpoklad přesunů zeminy mj. během lesnických prací, jež ovlivnily finální umístění mincí.

Ať již byly na lokalitě ztraceny, nebo záměrně uschovány, je obtížné určit, kdy se tak stalo, což je v první řadě dáno širokou datací jejich vzniku. Do země se mince mohly dostat nejdříve někdy před koncem 12. století, ale stejně tak o dvě i více desetiletí později.

Bez ohledu na všechny vyřčené komplikace související s prezentovaným souborem, jde bez jakýchkoliv pochyb o významné obohacení nálezové struktury v regionu východních Čech.

LITERATURA

- Castelin, K. 1953:** Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300–1471). Praha.
- Fröhlich, J. – Militký, J. 2020:** Nález feniku pasovského biskupství v Písku (okr. Písek). Numismatický sborník 34/2, 283–285.
- Kellner, H.-J. 1958:** Die Münzen der niederbayerischen Münzstätten. Die herzoglich=bayerischen Münzstätten Landshut, Straubing und Braunau, das Hochstift Passau, die Grafen von Sinzendorf und von Sprinzenstein, die österreichische Münzstätte Neuburg am Inn. Bayerische Münzkataloge 2. Grünwald bei München.
- **1997:** Die Münzgeschichte des Hochstifts Passau. Ein Katalog der Münzen und Medaillen. Süddeutsche Münzkataloge 6. Stuttgart.
- Kudrnáč, J. 1995:** Cizí denár z rozhraní 11.–12. století ze Strunkovic n. Blanicí. Výběr 32/2, 146–148.
- **1997:** Archeologický výzkum ve Strunkovicích nad Blanicí v roce 1996. Výběr 34/2, 89–94.
- **1998:** Strunkovice nad Blanicí od pravěku do novověku. Písek.
- Militký, J. 2002:** K otázce oběhu importované fenikové mince v 1. polovině 14. století v jižních Čechách. In: Šimek, E. (ed.): Dokumentace a prezentace dějin české mince a měny grošové doby v našich muzeích. Sborník příspěvků ze semináře numismatiků – Pardubice, 22.–23. října 1998. Praha – Pardubice, 15–50.
- **2006:** Nález pasovských feniků z přelomu 12. a 13. století z Radčic (okr. Strakonice). Numismatický sborník 21, 220–222.
- **2016:** Depot feniků ze Staré Hlíny (okr. Jindřichův Hradec). Příspěvek k poznání struktury oběživa v 1. polovině 14. století v jižních Čechách. Numismatický sborník 29/2 (2015), 183–240.
- Militký, J. – Selmi-Wallisová, M. 2007:** Soubor mincí objevený při archeologickém výzkumu v ulici Na Slupi v Praze 2-Novém Městě. Numismatický sborník 22, 190–208.
- Militký, J. – Sommer, P. 2019:** Mince z archeologických výzkumů v areálu kláštera Sázava. Numismatické listy 74, 18–108.
- Parkman, M. 2003:** Osídlení Prachaticka v raném středověku. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 16, 129–194.
- Videman, J. 2011:** Nález neznámého (?) feniku podunajské provenience u Sobětuch (okr. Chrudim). Numismatický sborník 25 (2010), 153–154.

SUMMARY

VOJTĚCH BRÁDLE, THE HOARD OF PASSAU PFENNIGS AT ŠTĚPÁNOVSKO (RYCHNOV NAD KNĚŽNOU DISTRICT).

A small hoard of five silver coins was found by David Richter during metal detector surveys on 3rd and 29th March 2024 in a forest within the municipal territory of Štěpánovsko. All the coins were identified as medieval pfennigs minted in Passau and dated to the years AD 1190–1215. The finder subsequently handed them over to the Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové, where they are now kept under inventory numbers N/N 27.905–27.909. Although it cannot be determined whether these coins represent the entirety of an original hoard or whether they were intentionally hidden or accidentally lost, the hoard is of high significance. It is likely the first documented discovery of such coins in the present-day Hradec Králové Region. Even from a broader perspective, these pfennigs are not commonly found in Bohemia. Occasional finds have been documented in the regions of Central Bohemia, in Prague, and in the territory of southern Bohemia. It was through southern Bohemian that these coins spread further inland, a movement associated with an important trade route later known as the Golden Trail.

English translation by J. Kysela

AUTOR

PhDr. Vojtěch Brádle

Muzeum východních Čech v Hradci Králové

Eliščino nábřeží 465, 500 03 Hradec Králové

e-mail: v.bradle@muzeumhk.cz